

Выніковая справаздача
“Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка”
Выбары ў Палату Прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу пятага склікання

Уводзіны і агульны кантэкст

Выбары ў Палату Прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь, якія адбыліся 23 верасня 2012 г., не выклікалі шырокай зацікаўленасці ў беларускага грамадства, але сталі пэўнага кшталту адпрацоўкай метадаў вядзення выбарчых кампаній як для ўлады, так і для апазіцыйных сіл. Перадвыбарчая кампанія, як адзначалася ў справаздачах міжнародных (АБСЕ) і нацыянальных экспертаў (БАЗ, “Праваабаронцы за свабодныя выбары”), мела дыскрымінацыйны характар у дачыненні да апазіцыйных кандыдатаў. У прыватнасці, адмовы ў рэгістрацыі (напрыклад, лідару руху “За свабоду” Аляксандру Мілінкевічу, актывістам грамадзянскай кампаніі “Гавары праўду”); шматлікія перашкоды ў правядзенні агітацыі, асабліва ў рэгіёнах (абмежаванні месцаў для правядзення пікетаў, адмовы ў арганізацыі сустрэч з выбаршчыкамі); няроўныя ўмовы вядзення кампаніі ў параўнанні з “праўладнымі” кандыдатамі (выкарыстанне апошнімі адміністрацыйнага рэсурсу) і г.д. Традыцыйна значныя хібы меліся на этапе стварэння выбарчых камісій. Так, згодна з дадзенымі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” у склад акруговых камісій увайшло толькі 48 прадстаўнікоў апазіцыйных партый (3,3% ад агульнай колькасці чальцоў камісій), а ўчастковых - 61 (менш за 0,1%)[1]. Сам працэс стварэння камісій па-ранейшаму застаецца непразрысты, таксама захоўваюцца і іншыя недахопы арганізацыі і правядзення выбараў[2].

З улікам існуючых абмежаванняў правядзення кампаніі, а таксама сваіх уласных мэтаў, прадстаўнікі беларускіх апазіцыйных сіл падчас выбараў 2012 прытрымліваліся розных тактык: актыўнага байкоту (незарэгістраваная партыя “Беларуская хрысціянская дэмакратыя” – БХД), удзелу ў кампаніі са зняццем кандыдатаў напярэдадні выбараў (Аб’яднаная грамадзянская партыя – АГП, Беларускі народны фронт - БНФ), удзелу ў кампаніі і саміх выбарах (грамадзянская кампанія “Гавары праўду”, Беларуская партыя аб’яднаных левых “Справядлівы свет”). Разнастайнасць тактык апазіцыі засталася амаль незаўважная для большасці беларускіх грамадзян і, верагодна, толькі ўзмацніла нежаданне апошніх удзельнічаць у выбарах. Адносна пазітыўнымі момантамі кампаніі сталі выступы некаторых апазіцыйных кандыдатаў на тэлебачанні і нешматлікія лакальныя акцыі (у прыватнасці тыя, што праводзілі прадстаўнікі кампаніі “Гавары праўду”). З большага, апазіцыйныя кандыдаты засталіся нябачныя для выбаршчыкаў як у сілу агульных фармальных дыскрымінацыйных умоў, так і недахопаў сваёй уласнай працы.

Падчас выбараў беларускае грамадства было ўмоўна падзеленае на тры часткі. Першая і найменшая па колькасці – апазіцыйна настроеная да рэжыму А.Лукашэнкі, якая ў разнастайных формах удзельнічала ў выбарчай кампаніі (апазіцыйныя кандыдаты, чальцы партый і грамадскіх аб’яднанняў, незалежныя назіральнікі). Другую частку, сярэднюю па колькасці, складалі беларускія грамадзяне, якія вымушана альбо добраахвотна забяспечвалі правядзенне выбараў: чальцы камісій, большасць з якіх традыцыйна складаюць настаўнікі, медыкі і працоўнікі бюджэтнай сферы; журналісты “праўладных” СМІ; так званыя “афіцыйныя назіральнікі” з імітацыйных грамадскіх арганізацый накіраваных на Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі (БРСМ), Саюза жанчын, “Белай Русі” і г.д.[3]. Астатнюю, большую частку склалі беларускія грамадзяне, якія не жадалі ўдзельнічаць у выбарах. Неабходна адзначыць, што некаторыя з іх былі вымушаныя прымусова прагаласаваць падчас датэрміновага галасавання. Найбольш часта ў гэтую катэгорыю траплялі студэнты, якія жывуць у інтэрнатах, рабочыя буйных дзяржаўных прадпрыемстваў, супрацоўнікі бюджэтных

устаноў. Але астатняя частка беларускага насельніцтва не мела ніякай матывацыі і зацікаўленасці ў тым, каб прыходзіць на выбарчыя ўчасткі. Дэ-факта можна адзначыць, што большасць беларускага грамадства па сваіх уласных чынніках байкатавала выбары 2012 г. Дадзенае стаўленне было абумоўленае не столькі кампаніямі апазіцыйных сіл ці адваротных намаганняў улады, колькі праяўленнем шырэйшай, уласцівай для недэмакратычных грамадстваў тэндэнцыі эскапізму, нежадання ўдзельнічаць у ніякіх палітычных падзеях.

Разам з тым, неабходна адзначыць дзейнасць кампаній па назіранні за выбарамі 2012 г., якія даюць беларускім грамадзянам магчымасць на ўласныя вочы пабачыць, якім чынам адбываюцца выбары ў Беларусі. Дзвюма найбуйнейшымі ініцыятывамі, якія забяспечылі доўга- і кароткатэрміновае назіранне былі: кампанія незалежнага назірання “Праваабаронцы за свабодныя выбары” (афіцыйная вэб-старонка: <http://elections2012.spring96.org/be>), якую сумесна ладзілі Праваабарончы цэнтр “Вясна” і Беларускі Хельсінскі камітэт (БХК); кампанія партыйнага назірання “За справядлівыя выбары” (афіцыйная вэб-старонка: <http://www.udf.by/all/vyb2012/>), арганізатарамі якой выступілі шэраг палітычных партый і грамадскіх аб’яднанняў Беларусі. Таксама дзейнічала ініцыятыва грамадскага вэб-назірання electby (афіцыйная вэб-старонка: <http://electby.org/>), у межах якой была магчымасць паведамляць пра парушэнні ў электронным выглядзе. Міжнародны праект “Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка” (афіцыйная вэб-старонка: <http://eotp.info/>), які сумесна ажыццяўляецца арганізацыямі Belarus Watch, Еўрапейскім гуманітарным універсітэтам (ЕГУ) і Беларускім домам правоў чалавека, падчас кампаніі ставіў мэтай прыцягнуць увагу да магчымасці незалежнага назірання і дапамагчы ўсім зацікаўленым людзям у падрыхтоўцы да назірання. Падчас выбараў праект дзейнічаў у актыўнай супрацы з усімі беларускімі ініцыятывамі назірання. Каманда праекту шчыра ўдзячная ўсім ініцыятывам за аказаную дапамогу і спадзяецца на плённы працяг узаемадзейнення.

Падчас назірання прадстаўнікамі праекту былі ахопленыя 59 участкаў для галасавання, дзе ў розныя перыяды галасавання прысутнічалі 69 назіральнікаў праекту, зарэгістраваных ад партнёрскіх грамадскіх арганізацый альбо шляхам збору подпісаў грамадзян. Агулам назіральнікамі праекту аказаліся ахопленыя 35 выбарчых акруг са 110.

1. Датэрміновае галасаванне

Найзначнейшыя парушэнні, зафіксаваныя ў час датэрміновага галасавання, былі звязаныя з прымусам да галасавання і галасаваннем у групах. Прадстаўнікі праекту адзначылі 10 выпадкаў прымусу да галасавання. Часам выбаршчыкі самі заяўлялі камісіі, што прыйшлі на ўчастак не па ўласным жаданні. Часам на ўчастках прысутнічалі куратары такіх груп, пераважна студэнтаў. 23% прадстаўнікоў праекту фіксавалі галасаванне ў групах у час датэрміновага галасавання.

Адно з самых сур’ёзных завышэнняў яўкі з боку камісіі было зафіксаванае назіральнікамі ў першы ж дзень датэрміновага галасавання - 18 верасня. Адбылося гэта ў Кальварыйскай выбарчай акрузе № 104 г. Мінска на ўчастку № 449. Там назіральнікі праекту «Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка» зафіксавалі завышэнне яўкі выбаршчыкаў у 11 разоў. Паводле інфармацыі двух назіральнікаў, што прысутнічалі на гэтым участку цягам усяго часу яго працы акрамя 17 хвілін, на ім прагаласавалі 6 выбаршчыкаў. У той жа час участковая выбарчая камісія зафіксавала яўку ў памеры 66 чалавек. Назіральнікі выказалі сумненне ў тым, што падчас іх адсутнасці на ўчастку маглі прагаласаваць такая колькасць людзей. Была складзеная скарга на дзеянні ўчастковай камісіі, разгляд якой на паседжанні акруговай камісіі Кальварыйскай выбарчай акругі адбыўся праз 3 дні. На паседжанні прысутнічала назіральніца праекту “Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка” і прадстаўнікі назіральнікаў ад працоўных калектываў. Па

выніках разбору скаргі незалежнай назіральніцы акруговая камісія заявіла, што яна не можа праводзіць праверку па прыведзеных фактах завышэння яўкі. Камісія не патлумачыла сваё рашэнне. У выніку за ўсе дні датэрміновага галасавання падлікі выбаршчыкаў, што прагаласавалі на гэтым участку, разышліся ў камісіі і назіральнікаў болей чым у 2 разы: назіральнікі праекту падлічылі, што на ўчастак прыйшоў 101 выбаршчык (яўка, такім чынам, складае 6.4%); паводле ж пратаколаў камісіі за гэты самы час на ўчастку прагаласавалі 237 чалавек (яўка – 15%).

Падобныя выпадкі фіксаваліся і на іншых участках. Напрыклад, 21 верасня прадстаўнічка праекту “Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка” зафіксавала перавышэнне яўкі больш чым ў 5 разоў у Фрунзенскай выбарчай акрузе №101 Мінску на ўчастку №365. Па выніках галасавання 20 верасня ў пратаколе былі пазначаныя 115 асобаў, якія прагаласавалі, у той час як па падліках назіральніцы бюлетэні атрымаў толькі 21 выбаршчык.

У той самы дзень у 19-й выбарчай акрузе Віцебска на ўчастку №104 назіральнік праекту за цэлы дзень пабачыў толькі 37 выбаршчыкаў, у той час як камісія налічыла 71.

На тых участках для галасавання, дзе падлікі камісіі і назіральнікаў супадалі, вельмі часта меліся прыкметы іншых парушэнняў. Звязаныя яны былі найперш з прымусам да галасавання груп студэнтаў, працоўных калектываў альбо супрацоўнікаў сілавых ведамстваў.

Да прыкладу, на ўчастку №6 выбарчай акругі №13 у Лунінцы 19 верасня назіральніца паспела зафіксаваць галасаванне 60 студэнтаў мясцовага каледжу, разбітых на тры групы, што прагаласавалі датэрмінова цягам дваццаці хвілін. Адзін са студэнтаў заявіў камісіі: “Мне сказалі сюды прыйсці”. У адказ чалец выбарчай камісіі пахваліў студэнта.

На ўчастку №595 107-й Усходняй выбарчай акругі ў Мінску 21 верасня таксама было зафіксаванае падобнае “прызнанне”: адна са студэнтак Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў заявіла камісіі, што прыйшла галасаваць з-за пагрозаў з боку кіраўніцтва ўніверсітэту. “Мяне пагражаюць выгнаць з універсітэту, калі я не прагаласую”, - заявіла студэнтка ў прысутнасці чальцоў камісіі і назіральніка праекту. Акрамя гэтага, назіральнік на гэтым участку заўважыў, што студэнты ў час галасавання даволі часта імкнуцца завесці гаворку пра прымус. Аднак прадстаўнікі камісій у такіх выпадках перарываюць студэнтаў, а слухаць іх скаргі адмаўляюцца. Два студэнты Політэхнічнага каледжу сведчылі, што нехта Паганяйла загадаў “нам спачатку галасаваць, а пасля дахаты ехаць”.

У Брэсцкай выбарчай акрузе №1 на ўчастку для галасавання № 3 назіральнік 19 верасня таксама зафіксаваў галасаванне групы студэнтак. Групы мелі ў сваім складзе куратараў, які ўважліва сачылі за працэсам галасавання, і сыходзілі з участкаў пасля завяршэння галасавання сваёй групы. Падобную сітуацыю пабачыў назіральнік праекту на ўчастку № 4 19-й выбарчай акругі Віцебска.

Нягледзячы на тое, што абсалютная большасць назіральнікаў адзначыла добрую абсталяванасць выбарчых участкаў у час датэрміновага галасавання, часам і тут працэдура парушалася.

Напрыклад, у выбарчай акрузе № 18 у Віцебску на ўчастку № 57 18 верасня назіральнікі праекту зафіксавалі незвычайны падыход да афармлення тлумачальных матэрыялаў. У кабінцы для галасавання ва ўзоры запаўнення бюлетэня адпаведны знак стаяў у першай клетцы. Пад гэтым самым нумарам у бюлетэнях для галасавання быў пазначаны кандыдат ад улады. Падобныя выпадкі фіксаваліся і іншымі незалежнымі назіральнікамі.

Таксама падчас датэрміновага галасавання на многіх участках назіральнікі сутыкнуліся з такімі цяжкасцямі, як псіхалагічны ціск з боку выбарчых камісій (20 % назіральнікаў праекту), абмежаванні ў размяшчэнні на ўчастку. Найчасцей выпадкі ціску фіксаваліся ў тых выпадках, калі незалежныя назіральнікі спрабавалі скардзіцца на парушэнні працэдур з боку выбарчых камісій. На жаль, такія скаргі ў вышэйшых

структуры, паведамленні ў медыя вельмі крытычна ўспрымаюцца чальцамі камісій. У адным з выпадкаў, напрыклад, на ўчастку №595 107-й Усходняй выбарчай акругі 21 верасня былі зафіксаваныя пагрозы ад чалавека, які прадставіўся як муж старшыні камісіі, на адрас незалежнай назіральніцы пасля з'яўлення яе інтэрв'ю незалежнаму СМІ.

Разам з тым, трэба адзначыць выпадкі, калі камісіі і прадстаўнікі ўлады станавіліся на бок незалежных назіральнікаў. Гэтак адбылося на ўчастку №121 Свіслацкай выбарчай акругі №94 у Мінску, дзе 22 верасня назіральніку праекту амаль не давялося пацярпець з-за спробаў удасканаліць выбарчы працэс. На адну з крытычных заўваг назіральніка нечакана адрэагаваў назіральнік ад Арганізацыі па ратаванні на водах. Былы воін-інтэрнацыяналіст, што ўдзельнічаў у кампаніі ў Афганістане, пачаў пагражаць назіральніку. У выніку агрэсіўны назіральнік ад Арганізацыі па ратаванні на водах быў выдалены з участку пры дапамозе міліцыі, а назіральнік праекту атрымаў магчымасць далей працягнуць маніторынг.

2. Дзень галасавання

Завышэнне яўкі

Дзень асноўнага галасавання прайшоў адносна спакойна. Хаця ўжо ў другой яго палове назіральнікі пачалі дасылаць сігналы аб магчымых парушэннях, звязаных з завышэннем лічбаў яўкі выбаршчыкаў з боку камісій. На многіх участках, паводле інфармацыі камісій, выбары адбыліся (то бок на ўчастку прыйшло болей за 50% выбарцаў) ужо ў 13-16 гадзін, у той час як паводле падлікаў назіральнікаў да 50%-яўкі было далёка.

Па сканчэнні галасавання 90% прадстаўнікоў праекту адзначылі факты завышэння яўкі выбаршчыкаў. У сярэднім разыходжанне паміж лічбамі назіральнікаў і камісій па яўцы ў дзень галасавання склала 73%. Сярэдняя ж яўка ў дзень выбараў на 30 участках у абласных цэнтрах - 20.4%.

У прыватнасці, назіральнікі, што знаходзіліся на ўчастку № 365 Фрунзенскай выбарчай акругі ў Мінску, за 4 гадзіны да закрыцця ўчасткаў заявілі аб завышэнні лічбы асобаў, якія ўзялі ўдзел у галасаванні, у дзень галасавання на 200 чалавек. Ужо ў 15:30 старшыня гэтай камісіі заявіла, што выбары на ўчастку адбыліся. Аднак паводле падлікаў назіральнікаў, што знаходзіліся на ўчастку ўвесь дзень, прагаласаваць да гэтага часу з улікам датэрміновага галасавання паспелі толькі 26% выбаршчыкаў (466 чалавек). Паводле інфармацыі камісіі, за час датэрміновага галасавання на ўчастак прыйшоў 341 выбаршчык. Агулам на ўчастку зарэгістраваныя 1 794 выбаршчыкі. Назіральнік ужо ў дзень галасавання звярнуўся са скаргай на дзеянні камісіі ў Цэнтральную выбарчую камісію. Скарга не была задаволеная. Па выніках назірання ў дзень галасавання лічбы падлікі назіральнікаў і камісіі па колькасці выбаршчыкаў, што прыйшлі галасаваць, разышліся ў тры разы.

Гэткія выпадкі фіксаваліся і на іншых участках. На 367-м выбарчым участку Фрунзенскай выбарчай акругі № 101 у Мінску па стане на 11:15 старшыня камісіі заявіла, што з моманту адкрыцця ўчастку ў 8 гадзін на ім прагаласавалі ўжо 273 чалавекі. Аднак паводле падлікаў трох назіральнікаў, за гэты час на ўчастку з'явіліся толькі 62 выбаршчыкі. Яўка, у выніку, зноўку аказалася завышаная больш чым на 200 чалавек. Перавышэнне яўкі ў дзень галасавання роўна на 150 выбаршчыкаў адзначылі таксама і назіральнікі ўчастку № 675 Партызанскай акругі № 110 у Мінску, які знаходзіцца ў будынку Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэту.

Агулам у дзень галасавання назіральнікі зафіксавалі сярэдняе завышэнне яўкі выбаршчыкаў у 1.73 разы (на 73%). Толькі ў 10% выпадкаў лічбы незалежных назіральнікаў і дадзеныя камісіі па яўцы разышліся меней, чым на 3%. Завышэнне яўкі не назіралася толькі на 7 участках, на якіх прысутнічалі прадстаўнікі праекту. "Рэкорд" завышэння гэтым днём быў пастаўлены ў горадзе Маладзечна, дзе на ўчастку №7

адбылося завышэнне яўкі ў дзень галасавання з 350 (па падліках назіральніка) да 820 (лічба, агучаная камісіяй).

Галасаванне па месцы знаходжання выбаршчыкаў

Іншыя значныя парушэнні, таксама звязаныя з фальсіфікацыяй колькасці тых, хто прагаласаваў, былі адзначаныя ў сувязі з галасаваннем па месцы знаходжання. На некалькіх участках выбарчымі камісіямі агучваліся незвычайна высокія лічбы па галасаванні на даму.

Надзвычайны выпадак адбыўся ў Віцебскай-Чыгуначнай акрузе № 19 на ўчастку № 4. Паводле лічбаў выніковага пратаколу, на даму на гэтым участку прагаласавалі 226 чалавек. Аднак назіральнік праекту заўважыў, што прадстаўнікі выбарчай камісіі выправіліся да выбаршчыкаў, якія пажадалі ўдзельнічаць у галасаванні па месцы знаходжання, за 2 гадзіны да закрыцця ўчастку (ў 18:00). Менш чым праз 2 гадзіны яны вярнуліся з урнай, у якой было 226 бюлетэняў. Такім чынам, на гэтым участку, згодна з афіцыйнымі лічбамі, за хвіліну на даму ў сярэднім паспявалі галасаваць 2 чалавекі.

Аналагічны выпадак адбыўся на 43 участку 92 Аўтазавадскай акругі ў Мінску, дзе колькасць выбаршчыкаў, што прагаласавалі на даму, склала 515 чалавек за прыблізна 7 гадзін (на галасаванне па месцы знаходжання чальцы камісіі хадзілі некалькі разоў, загадзя не папярэджваючы аб гэтым назіральнікаў). Назіральнік выказаў сумневы ў тым, што менавіта столькі выбаршчыкаў падалі заяўку на галасаванне па месцы знаходжання, але дакладныя лічбы ці спіс гэтых людзей камісія даць адмовілася.

Назіральнікам адразу трапляюцца на вочы такія лічбы, бо звычайна колькасць тых, хто галасуе па месцы знаходжання, не перавышае некалькіх дзясяткаў чалавек. Гэта найперш тыя людзі, якія па стане здароўя не здольныя дабрацца да ўчастку для галасавання, хаця спраўджваць прычыну галасавання па месцы знаходжання выбарчыя камісіі паводле закону не абавязаныя.

Часам назіральнікі мелі магчымасць суправаджаць прадстаўнікоў камісіі, калі тая выпраўлялася са скрыняй на выязное галасаванне. Аднак і ў такіх выпадках не гарантуецца, што справа можа скончыцца без парушэнняў. Такая сітуацыя назіралася ва Ўруцкай выбарчай акрузе ў Мінску. Там на ўчастку №641 назіральнік адзначыў завышэнне колькасці асобаў, што галасавалі па месцы знаходжання, на 32 выбаршчыкі (у 4.5 разы параўнальна з падлікамі назіральніка). Верагодна, на гэтым участку адбыўся ўкід бюлетэняў у скрыню для галасавання па месцы знаходжання.

У Лідзе ж на ўчастку №5 Лідскай выбарчай акругі №54 прадстаўнік камісіі наўпрост прызнаўся назіральніку, што яе чальцы хадзілі па хатах і кватэрах са скрыняй для галасавання ў пошуках выбаршчыкаў, які б маглі прагаласаваць. “Што мы зробім? У нас не адбудуцца выбары!” – сказаў адзін з чальцоў камісіі.

Але звычайна пракантраляваць камісію ў час галасавання выбаршчыкаў па месцы іх знаходжання было проста немагчыма. Фармальныя працэдурныя па складанні спісаў такіх выбаршчыкаў, апячатванні скрыняў выконваліся, але дадзеныя з дакументаў камісіі заставаліся недасягальныя для назіральніка. Да прыкладу, у Паўднёва-Заходняй выбарчай акрузе №99 на ўчастку №289 старшыня выбарчай камісіі адмовіўся прадставіць назіральніку інфармацыю адносна колькасці зарэгістраваных для галасавання на даму.

Цяжкасці ў атрыманні інфармацыі аб ходзе выбараў

На жаль, выбарчыя камісіі вельмі часта не былі настроеныя дзяліцца з грамадствам інфармацыяй аб ходзе галасавання. Гэта не дазваляе казаць аб поўнай адкрытасці выбарчых працэдур, што, у сваю чаргу, выклікае дадатковыя сумневы ў дакладнасці вынікаў выбараў. Як і ў час мясцовых і прэзідэнцкіх выбараў 2010 года, назіральнікі найчасцей не мелі магчымасці рабіць фотаздымкі на участках. Агулам у дзень галасавання было вельмі цяжка атрымаць інфармацыю аб колькасці асобаў, што прагаласавалі, галасаванні па месцы знаходжання выбаршчыкаў. Часам камісіі адмаўляліся агучваць лічбы яўкі цягам асноўнага дня галасавання. А ў 13% выпадкаў

старшыня камісіі адмовіўся нават назваць колькасць выбаршчыкаў, прымацаваных да ўчастку.

Варта адзначыць, што на некаторых участках пасля прыезду міжнародных назіральнікаў місіі БДІПЧ АБСЕ незалежныя назіральнікі былі здольныя атрымаць неабходную інфармацыю. Каманда праекту адзначае свой пазітыўны досвед узаемадзеяння з назіральнікамі місіі АБСЕ падчас выбараў, бо на некаторых участках назіральнікі маглі выконваць сваю працу (напрыклад, атрымліваць інфармацыю ад старшыні камісіі) толькі дзякуючы прысутнасці назіральнікаў АБСЕ.

Абсталяванне на ўчастку, адкрыццё ўчасткаў, таямніца галасавання

Амаль усе назіральнікі адзначаюць высокі ўзровень забяспечанасці выбарчых участкаў неабходным абсталяваннем (інфармацыя пра кандыдатаў, кабіны і скрыні для галасавання, дастатковая колькасць месцаў для назіральнікаў і г.д.). Выбарчыя працэдуры ў час адкрыцця ўчасткаў – апячатванне скрыні для галасавання, рэгістрацыі назіральнікаў – праводзіліся адпаведна з законам. Таямніца галасавання ў большасці выпадкаў таксама забяспечвалася на належным узроўні.

Разам з гэтым, у некалькіх выпадках абсталяванне ўчасткаў не адпавядала стандартам, што закліканыя захаваць таямніцу галасавання. Напрыклад, на ўчастку №365 Фрунзенскай выбарчай акругі г. Мінска выбаршчыкі былі вымушаныя кідаць бюлетэні ў дзіравую скрыню. Назіральнік, што прысутнічаў на ўчастку і цягам датэрміновага галасавання, адзначыў, што скрыні мелі аднолькавы «дызайн», адметнай рысай якога была накрыўка, якая няшчыльна прылягала да скрыні. Старшыня камісіі адмовілася па просьбе назіральніцы заляпіць шчыліну паперай.

Варта адзначыць, што за перыяд галасавання з участкаў для галасавання былі выдаленыя 3 прадстаўнікі праекту, як лічыць місія, без адпаведнай падставы.

3. Падлік галасоў

Падлік галасоў у многіх выпадках нельга было назваць адкрытым і галосным. На 78% участкаў, на якіх прысутнічалі прадстаўнікі праекту, назіральнікі ў час падліку не маглі бачыць змест бюлетэня. Падлік бюлетэняў з розных скрыняў у некаторых выпадках не вёўся асобна, як таго патрабуе Выбарчы кодэкс. У сярэднім камісіі паспывалі падлічыць вынікі галасавання за 63 хвіліны.

Непразрыстасць падліку галасоў

Прадстаўнікі праекту вымушаныя адзначыць, што практыка непразрыстага падліку бюлетэняў, якая мела месца на прэзідэнцкіх і мясцовых выбарах 2010 года ў Беларусі, на сёлетніх выбарах зноўку паўтарылася. У прыватнасці, назіральнікі адзначалі, што яны не мелі доступу да стала, на якім праходзіў падлік галасоў. Працэс падліку быў арганізаваны так, што чальцы камісіі, занятыя падлікам, ведалі вынікі толькі па тых бюлетэнях, што лічылі самі (у 78% выпадкаў). Выніковыя лічбы былі вядомыя, найчасцей, толькі старшыні камісіі.

Аб непразрыстым характары падліку галасоў, сярод іншых, заявілі назіральнікі з выбарчых участкаў №365, 346 Фрунзенскай выбарчай акругі №101 Мінска, №595 Усходняй выбарчай акругі №107 Мінска, №289 Паўднёва-Заходняй выбарчай акругі №99 Мінска.

Яшчэ адным распаўсюджаным парушэннем стаў такі падлік галасоў, пры якім бюлетэні з розных скрыняў (для датэрміновага галасавання, для галасавання па месцы знаходжання, для асноўнага дня галасавання) не праводзіўся асобна, а вынікі па розных скрынях не абвешчаліся.

Назіральнікі праекту падрыхтавалі 12 скаргаў на працэдуру падліку галасоў. Часам старшыні камісій проста адмаўляліся прымаць гэтакія скаргі. Такая сітуацыя назіралася, напрыклад, на ўчастку №48 Быхаўскай выбарчай акругі № 81, участку №5 Лідскай выбарчай акругі №54, участку №613 выбарчай акругі №108 Мінска, участку №241 выбарчай акругі №98 Мінска, участку №608 выбарчай акругі №108 Мінска.

Працэс абскарджання

Па выніках назірання прадстаўнікі праекту склалі 21 скаргу, што былі накіраваныя ў мясцовыя, акруговыя і цэнтральную выбарчыя камісіі. На дадзены момант паведамленняў аб тым, што скаргі назіральнікаў былі задаволеныя, не было.

Перашкоды працы праекта

24 верасня, на наступны дзень пасля выбараў, з-за ўмяшання нявызначаных прадстаўнікоў сілавых органаў была перарваная сустрэча назіральнікаў праекту ў Мінску. Усе ўдзельнікі сустрэчы – каля 20 назіральнікаў і каардынатораў праекту – былі дастаўленыя ў найбліжэйшае аддзяленне міліцыі, дзе адбыўся догляд іх асабістых рэчаў і была праведзеная прымусовая дактыласкапія. Назіральнікаў трымалі пад наглядом 3 гадзіны, пасля чаго адпусцілі без тлумачэння прычыны затрымання. Такія дзеянні з боку ўлады - гэта непрымальная спроба запалохвання назіральнікаў. Прадстаўнікі праекту падалі адмысловыя скаргі ў пракуратуру.

Высновы

Па выніках назірання ў час датэрміновага і ў асноўны дзень галасавання місія праекту «Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка» адзначае, што выбары былі праведзеныя са значнымі парушэннямі працэдур. Падчас датэрміновага галасавання былі адзначаныя шматлікія выпадкі прымусу да галасавання і галасаванне групамі. Назіральнікі адзначылі завышэнне яўкі як цягам датэрміновага, так і ў асноўны дзень галасавання, а таксама падчас галасавання па месцы знаходжання выбаршчыкаў. Няма паляпшэнняў і ў працэсе падліку галасоў: назіральнікі не здольныя бачыць змест бюлетэняў, працэс падліку праходзіць непразрыста. Акрамя гэтага, адзначаюцца факты псіхалагічнага ціску на назіральнікаў, камісіі часта адмаўляюць назіральнікам у атрыманні неабходнай інфармацыі. Аднак часам, калі ўчастак наведвалі назіральнікі міжнароднай місіі АБСЕ, гэтую сітуацыю атрымлівалася пераадолець.

Пазітыўнай тэндэнцыяй гэтай кампаніі прадстаўнікі праекту лічаць досвед кааперацыі паміж рознымі незалежнымі ініцыятывамі па назіранні за выбарамі і выказваюць надзею, што ў будучыні супраца будзе яшчэ шчыльнейшая.

Вынікі назірання прадстаўнікоў праекту таксама былі прадстаўленыя 25 верасня на прэс-канферэнцыі ў Вільні (Літва). На арганізаванай праектам «Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка» прэс-канферэнцыі прысутнічалі прадстаўнікі ўсіх беларускіх незалежных ініцыятыў па назіранні за выбарамі: кампаній «За справядлівыя выбары'2012» і «Праваабаронцы за свабодныя выбары», праект «Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка», а таксама прадстаўнікі рэсурсу народнага маніторынгу парламенцкіх выбараў electby.org.

[1] Выніковая справаздача кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары» <http://elections2012.spring96.org/be/news/57897>

[2] Больш падрабязна пра гэта ў Папярэдніх высновах і заключэннях БДІПЧ АБСЕ <http://www.osce.org/be/odihr/elections/94064>

[3] Пры гэтым, неабходна адзначыць, што у большасці выпадкаў праца як чальцоў камісій, так і «афіцыйных» назіральнікаў не з'яўляецца бясплатнай. Яны атрымліваюць матэрыяльную альбо сімвалічную ўзнагароду за сваю працу. Напрыклад, прэміі, дадатковыя выходныя і г.д.